

Edvard Munch, Melankoli 1894 - 96, Sandefjord byskole, 2013. Foto: © Prestgaard/Andersen

MELANKOLI

Materialbilder laget av strandplast

Lærerveiledning og fordypningshefte
3. opplag - 15.11.2013

Et DKS-prosjekt

Utviklet av billedkunstnerne Kari Prestgaard og Astor Andersen

Edvard Munch (1863 – 1944) har gjort Åsgårdstrand og Vestfoldnaturen kjent for millioner av kunstinteresserte mennesker verden over. I de korte sommernettene ved fjorden fant han det særegne halvlyset som gløder i mange av hans beste og mest kjente bilder. I Åsgårdstrand fant Munch også den myke, buktende strandlinjen som går igjen i mange av de maleriene, tegningene og grafiske trykkene han skapte. Et av de mest gripende bildene herfra heter Melankoli. Munch malte flere versjoner av dette motivet.

Utsnitt: Edvard Munch, Melankoli 1893, Fevang skole, 2013. Foto: © Prestgaard/Andersen

Melankoli er et gruppearbeid tilpasset 6. klassetrinn. Aktiviteten foregår over to klokketimer og ledes av to profesjonelle kunstnere hvorav den ene også er utdannet pedagog. Med en versjon av Edvard Munchs Melankoli som forelegg skal elevene forvandle to store hauger med plastsøppel fra Vestfolds strender til et kunstverk. Mens de sorterer alle plastbitene etter form og farge og bygger et materialbilde, skal elevene også bli bedre kjent med Munchs kunstnerskap og få vite litt om hvordan marin forurensning truer livet i havet. Stikkord er: Munch, miljø og materialer.

I Melankoli er det lav terskel for å delta. Klassen organiseres som et demokratisk arbeidsfellesskap hvor elevene rullerer i ulike roller. I løpet av to timer vil elevene ha finsortert flere hundre liter strandplast, bygget et unikt materialbilde og ryddet etter seg – samtidig som de har samtalt med kunstnerne om Edvard Munchs kunst og vår tids plastforurensning av verdenshavene.

*6,4 millioner tonn søppel går rett i havet, hvert eneste år.
75 prosent er plast, som flyter som enorme søppelfyllinger
like under overflaten. FN er alvorlig bekymret.*

Aftenposten 22.03.2010

<http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/article3574592.ece> - .UjV9sxbQ93s

Flere hundre millioner tonn plastsøppel

Da Munch malte Melankoli var plastforsøpling av verdenshavene selvsagt et ukjent fenomen. I dag skjemmes vestfoldstrendene av plastsøppel og annet avfall. Det er umulig å vandre langs en av våre strender uten å finne det vi med et samlebegrep kaller "strandplast". Dette er dessverre ikke et unikt problem for Åsgårdstrand eller andre vestfoldstrender. Vi ser det samme over hele kloden.

Marin plastforsøpling er et raskt økende miljøproblem. 100-talls millioner tonn plast flyter rundt i verdenshavene. I Stillehavet finnes det to flytende plastsøppeldynger. Den største på størrelse med delstaten Texas. Tilsvarende, men noe mindre plastdynger finnes også i Atlanterhavet, Middelhavet og Det Indiske Hav. I gjennomsnitt er plastbitene i disse flytende søppeldyngene ikke større enn en lillefingernegl. Det hele minner mest av alt om en suppe av små og mikroskopiske plastfragmenter.

Muligheter og løsninger

Når vi lar elevene bruke strandplast for å gjenskape Melankoli, ser vi for oss at det er Edvard Munch selv som sitter der i strandkanten og tenker på hvordan havet lider. Hva har skjedd med den vakre stranden min? Hvor kommer all denne søpla fra? Er naturen ødelagt for all fremtid? Det er muligens slik Munch ville ha tenkt dersom han hadde kunnet besøke Åsgårdstrand i sitt eget jubileumsår 2013.

Hva tenker vi? Som kunstnere ser vi etter muligheter og løsninger. Og som et første skritt tror vi det er klokt å la morgendagens voksne komme i nærkontakt med problemet. Rett og slett ved å la elevene ta på strandplasten og utforske former og farger. Når søppel brukes som materialer i en kunstnerisk prosess, skjer det noe magisk. Det stygge og urene blir til noe vakkert og rent. Det som ingen vil vite av omvandles til noe verdifullt - som alle vil ha.

Dagens miljøproblemer kan virke uoverkommelige, men framfor å synke ned i melankolien og maktesløsheten ønsker vi å fokusere på mulighetene og skaperleden. Dette er det underliggende budskapet i DKS-prosjektet Melankoli.

Materialets eget budskap

Som trash-kunstnere ønsker vi å formidle til elevene hvordan vi tenker og arbeider med hensyn til materialanvendelse. I arbeidet med materialbildene vil vi at elevene skal oppleve strandplasten på flere nivåer; dels som søppel, dels som objekter, dels som minner og små fortellinger og til sist som farger. Vi vil vise elevene hvordan en håndfull strandplast kan inneholde utrolig mye informasjon om vår moderne tid. Her er fragmenter og rester av leker, kjøretøy, redskaper og emballasje fra alle verdens hjørner.

Et fellestrekk for alle disse plastbitene er at de befinner seg på helt feil sted. All denne plasten skulle ikke vært i havet eller på strendene våre. Strandplast er derfor et materiale som har et tydelig budskap allerede før kunstnerne bruker det og setter det inn i en kunstnerisk kontekst. Trash-materialer vil, gjennom sin blotte tilstedeværelse, alltid problematisere seg selv og sin egen eksistens.

Mennesket og naturen

Munch er kanskje den norske kunstneren som har betydd mest for å bringe norsk natur ut til et internasjonalt kunstpublikum. I Munchs kunst er naturen alltid en integrert del av de menneskelige relasjonene han skildrer. Her flyter det ytre landskapet sammen med det indre. De buktende strandlinjene i Åsgårdstrand-bildene hans gir assosiasjoner til menneskekropper, men kan også tolkes som en skjør og sårbar livslinje.

I Melankoli-bildene lar Munch kveldslyset eller sommernatten slå an tonen. Hovedpersonen omrammes og holdes fast av et mørkt, stille hav, en sort strandlinje, og en tung skog i bakgrunnen. I forgrunnen legger han noen store rullesteiner. Slik lar han naturen forsterke de følelsene den mørke og innadvendte skikkelsen i bildet bærer på. I Edvard Munchs beste bilder opplever vi hvordan menneskene framstilles i et skjebnefellesskap med naturen; i lys og mørke - i kulde og varme. I dette ligger det også en sterk advarsel fra kunstneren; vi er ett med naturkreftene som omgir oss.

Vi kan ikke flykte fra naturen. Den er alt vi har. Dagnes barn og unge vokser opp med økende mengder plastsøppel på strendene. I kunstprosjektet Melankoli forsøker vi å belyse de kompliserte årsakssammenhengene som fører til denne menneskeskapte situasjonen.

Utsnitt: Edvard Munch, Melankoli 1894 - 96, Framnes skole, 2013. Foto: © Prestgaard/Andersen

Vik Muniz og Waste Land

Den tekniske Inspirasjonen til DKS-prosjektet Melankoli har vi lånt fra en av Sør-Amerikas mest profilerte samtidskunstnere; Vik Muniz. I den prisbelønte dokumentarfilmen Waste Land samarbeider Muniz med de fattige menneskene som lever på søppelfyllingen i Rio de Janeiro. Med søppel fra denne fyllingen skaper Muniz portretter av søppelarbeiderne. Materialbildene blir fotografert og fotografiene selges på Sothebys i London. Pengene brukes deretter for å bedre levekårene til søppelarbeiderne i Rio de Janeiro. En sterk filmopplevelse - helt utenom det vanlige.

Inspirasjon: Fra filmen Waste Land. Vik Muniz (t.h.) under arbeidet med et av portrettene. Alle materialer på bildet er hentet fra søppelfyllinga i Rio de Janeiro. Foto: © Waste Land / Vik Muniz

Strandplast fra hele verden

Ideelt sett burde elevene nå dratt ut på strender og svaberg og plukket sine egne strandplast-materialer. Tid og penger setter imidlertid klare grenser for hva som er mulig å få til. Vi må denne gangen nøye oss med å la elevene få jobbe med den strandplasten vi selv har samlet de siste to årene. Til Melankoli har vi samlet strandplast fra Vestfold, men også litt fra England, Kanariøyene, Spania, Hellas, Italia og Colombia. I dette ligger det også et lite pedagogisk grep. Vi kan vise elevene at marin forurensning ser lik ut over hele verden. Det er umulig å se om en plastbit er plukket på en strand i Sandefjord, på Fuerteventura eller i Middelhavet.

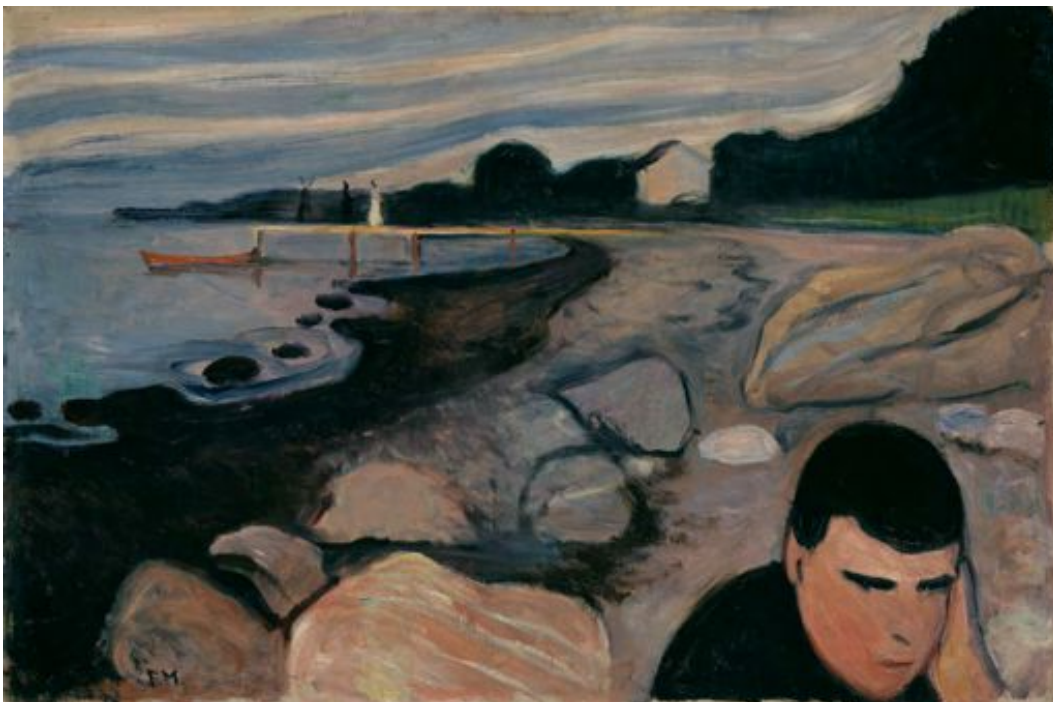
Melankoli – mange ulike versjoner

For å skape variasjon i prosjektet benytter vi tre av de oljemaleriene Munch gjorde av Melankoli-motivet. Munch gjorde flere skisser før han malte bildene. Første oljemaleri er fra 1891 og heter Aften Melankoli. Deretter fulgte Melankoli 1892, Melankoli 1893 og Melankoli 1894-96. I tillegg laget Munch noen år senere tresnitt av det samme motivet. Flere av disse er også håndkolorert eller bearbeidet med oljemaling.

Eksempel: Edvard Munch: Aften Melankoli, 1891.

© Munch-museet / Munch-Ellingsen gruppen / BONO 2013. Foto: © Munchmuseet

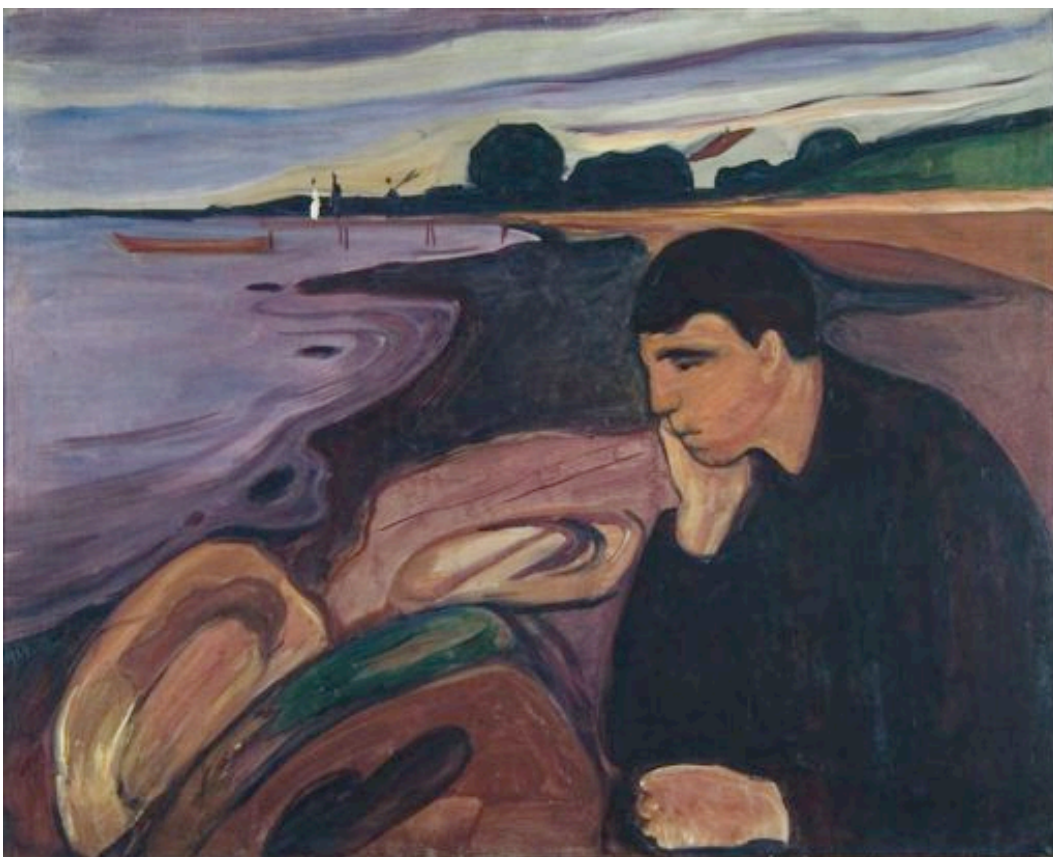
Forelegg no 1: Edvard Munch: Melankoli, 1892.

© Munch-museet / Munch-Ellingsen gruppen / BONO 2013. Foto: © Nasjonalmuseet

Forelegg no 2: Edvard Munch: Melankoli, 1893.

© Munch-museet / Munch-Ellingsen gruppen / BONO 2013. Foto: © Munchmuseet

Forelegg no 3: Edvard Munch: Melankoli, 1894-96.

© Munch-museet / Munch-Ellingsen gruppen / BONO 2013. Foto: © KODE

Munchs egen tekst om Melankoli

Vi siterer fra et ikke datert notat. (MM N 664, Munch-museet.):

Jeg gikk langs havet. Det var måneskinn gjennom mørke skyer. Stenene raget oppover vannet, mystiske som havmennesker. Det var store, hvite hoder som gråt og lo, noen oppe på stranden, andre ute i vannet. Det mørkeblå, fiolette havet hevet seg og falt, sukket imellom stenene.

Jeg gikk en aften ensomt ved vannet. Det sukket og tuslet mellom stenene. Det var grå, lange skyer ved horisonten, det var som om alt var dødd ut, som i en annen verden, et dødningslandskap. Men nå ble det liv der borte ved bryggen. Det var en mann og en kvinne, og der kom det enda en mann, med årer over skulderen. Båten lå der nede, ferdig til å dra av sted.

Hun ligner henne. Jeg kjente det som et stikk i brystet. Var hun her nå? Jeg vet jo at hun er langt vekk, men likevel, likevel, det er jo hennes bevegelser, akkurat slik pleide hun å stå, med armen på den ene hoften. Gud, himmelske gud, forbarm deg over meg – det må ikke være henne!

Der går de ned. Hun og han skal over til øya der borte. I den lyse sommernatt skal de gå der mellom trærne, arm i arm. Luften er så bløt. Det må være deilig å elske nå. Båten ble mindre og mindre. Åreslagene lød ennå over havflaten.

Han var alene. Bølgene gled ensformig opp mot han, og det tuslet og tuslet mellom stenene.

Framnes skole gjenskaper Edvard Munchs Melankoli, 1894 - 96. Foto: © Prestgaard/Andersen

Munch snakker om Åsgårdstrand

Vi siterer fra boken "Edvard Munch Nærbilde av et geni", Rolf Stenersen. Gyldendal Norsk Forlag, Fakkell-bok 51, fjerde opplag 1976. (ISBN 82-05-03787-7):

Det letteste som finnes er å male strandlinjer. Det er bare å la hånden gli bortover. Hvis jeg ikke vet hva jeg skal male, maler jeg et strandlandskap. (Side 39.)

Har De gått langs stranden der og hørt sjøen? Har De sett kveldslyset der, når det slokner i natten. Jeg vet ikke noe sted som har et så vakkert halvllys. Er det ikke trist at jeg har malt alt som finnes der nede. Å gå der er som å gå blant bildene mine. Jeg får slik lyst til å male når jeg går i Åsgårdstrand. (Side 48.)

En kan ikke snu seg i Åsgårdstrand uten å finne noe en får lyst til å male. Jeg har malt alt som finnes der nede. Trær, hus og stein. Jeg kunne forresten male et strandbilde med de steinene. Male de steinene som levende vesener. Alltid setter jeg noen mennesker på dem. Så blir det bare et nytt og dårligere bilde av Jappe eller Inger sittende på en stein. (Side 72.)

Melankoli - prosesskvalitet og resultatkvalitet

I Melankoli er prosessrammen at 600 liter strandsjøppel skal transformeres til et kunstverk på to timer - i en gymsal. Som kunstnere har vi måttet avveie innhold, metodisk tilnærming og anvendelse av egen kompetanse innenfor gitt tidsramme og læringsmiljøets fysiske begrensninger. Målet er at prosessen skal veie like tungt som det ferdige bildet. Vi har derfor lagt stor vekt på å strukturere Melankoli slik at prosessene blir demokratiske og inkluderende; og at terskelen for å oppleve mestring er lav. Prosjektet er tilpasset for alle elever. Samtidig er det rom for de elevene som vil gå i dybden.

Langt på vei setter vi likhetstegn mellom prosessen og resultatet. For eksempel har vi lagt inn samtaler etter hver sorteringsrunde. Når elevene for eksempel har samlet rød plast i kurvene sine, snakker vi om fargen rød og hvorfor de objektene de har funnet er røde. Vi snakker også om hvorfor fugler og fisk tror at rød plast er mat. Så snakker vi om hvordan de bitene de har samlet kan brukes i det bildet som skal lages. Kan denne biten være det røde taket på huset i bakgrunnen? Og kan denne lille biten være det røde sjalet den hvitkledte kvinneskikkelsen bærer?

Når det skal utvikles et stimulerende og effektivt læringsmiljø som lar seg transportere og montere innenfor de rammene som DKS setter, må det gjøres noen avgrensninger. Ideelt sett burde Melankoli vært et heldagsprosjekt, hvor vi gikk mer i dybden på det forskjellige temaene. Mye av dette kan imidlertid kompenseres for ved at skolene benytter lærerveiledningen vår og gjør et grundig for- og etterarbeid.

Utsnitt: Edvard Munch, Melankoli 1894 - 96, Framnes skole. Foto: © Prestgaard/Andersen

Kunstressurser til fordypning

:/ Edvard Munch

<http://www.munchmuseet.no>

Munch museet har en meget god hjemmeside. Her er det mye stoff å hente. Digitale utstillinger gjør det mulig å se mange av Munchs verker på skjerm eller lerret. Museet tilbyr også lærerressurser og elevoppgaver.

Miljøressurser til fordypning

Det finnes mye god informasjon om marin plastforurensning på internett. Billedsøk vil også gi mange sterke bilder som illustrerer problemet. Det er enkelt for elevene å finne stoff til fordypning, oppgaveskriving og selvstudier.

Her er noen norske sider som er fine å starte med. Strandryddedagen er også en god anledning for elevene til å gjøre en innsats og lære mer om natur og miljø.

:/ Forsøpling av havet

<http://www.miljostatus.no/Tema/Avfall/Forsopling-av-havet/>

Havet og kysten tilføres store mengder menneskeskapt avfall.

Gjenstander av plast, gummi og andre lite nedbrytbare materialer

kan bli værende i miljøet i hundrevis av år og skade dyr og mennesker.

Miljøstatus i Norge, Miljødirektoratet

:/ Hav og strender flyter av plast

<http://www.aftenbladet.no/jaeren/Hav-og-strender-flyter-av-plast-3056480.html#.UjV8jBbQ93s>

Enorme mengder plastavfall i havet utgjør en voksende tilleggstrussel mot marint liv og menneskers helse. Problemet vil vare i hundrevis av år.

Stavanger Aftenblad, 26.10.2012

:/ Plast dreper en million

<http://www.abcnyheter.no/nyheter/miljo/100924/plast-dreper-en-million>

Årlig dør trolig mer enn en million sjøfugler og over hundre tusen sjøpattedyr på grunn av søppelet i havet.

ABC Nyheter, 24.09.2010

:/ Strandryddedagen

<http://ryddenstrand.no> eller <https://www.facebook.com/Strandryddedagen>

Strandryddedagen er et miljøprosjekt i regi av Hold Norge Rent. Målet er å rydde den norske kyst for søppel, og å bidra til økt dokumentasjon av marin forurensning. Hold Norge Rent ønsker å engasjere så mange som mulig i kampen mot marin forurensning; samt utvide kunnskapen vi har om dette alvorlige miljøproblemet.

Melankoli på turné

Praktisk gjennomføring: Hver klasse jobber i to klokketimer med sin versjon av Melankoli. Projisering av forelegget og fotograferingen av materialbildet skjer ovenfra og ned. Projektor og kamera er festet i en portabel rigg som måler 3,40 x 2 x 1 meter. Montering tar ca 1 time – demontering og rydding tar noe lenger tid. Bærehjelp ved ankomst er ønskelig. En gymsal er det best egnede arbeidsrommet.

Sandefjord, november 2013

*Kari Prestgaard
Astor Andersen*

Gjennom sortering etter form og farge forvandles strandplasten til kunstmaterialer. Samarbeidet og prosessen fram til ferdig bilde er like viktig som sluttresultatet. (Fotos: Prestgaard/Andersen.)